

Katalikiškų pamaldų lituanizavimas Vandžiogalos parapijoje 1918–1940 metais

Dangiras Mačiulis

Lietuvos istorijos institutas
dangirasmaciulis@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6496-1538>

Anotacija. Lietuvos Respublikoje 1918–1940 metais lietuvių politinis elitas siekė lietuvių kalbos dominavimo visose viešojo gyvenimo srityse – tarp jų ir bažnyčiose. Pasitaikydavo ir konfliktų dėl kalbos vartojimo katalikų bažnyčiose pamaldų metu – etniniu požiūriu mišrioje parapijoje ginčytasi dėl to, kokia kalba turi dominuoti per pamaldas. Katalikų parapijose ginčytasi dėl lietuvių ir lenkų kalbų vartojimo pamaldose. Straipsnyje nagrinėjamas konfliktas dėl lenkų ir lietuvių kalbų vartojimo pamaldų metu Vandžiogalos katalikų parapijoje Švč. Trejybės bažnyčioje 1918–1940 metais, kurios bendruomenėje absoliučiai dominavo lenkiškai kalbantys tikintieji. Teigiama, kad siekis lituanizuoti pamaldas Vandžiogalos parapijoje, kur dauguma parapijiečių vartojo lenkų kalbą, buvo vietos valsčiuje susiformavusio etniškai lietuviško vietos elito iniciatyva. Jis, veikdamas iš nacionalistinių paskatų ir ignoruodamas parapijos tikinčiųjų etninę sudėtį, siekė lenkų kalbą pašalinti iš pamaldų parapijos bažnyčioje ir užtikrinti lietuvių kalbos dominavimą. Tai tapo konflikto parapijoje tarp lenkų ir lietuvių tikinčiųjų priežastimi. Politinis režimas tiesiogiai į konflikto sprendimą nesikišo. Bažnyčia ir dvasininkija iš esmės palaikė siekį lituanizuoti pamaldas parapijos bažnyčioje. Visus lituanizavimo kurso šalininkus vienijo požiūris į lenkiškai kalbančius parapijos gyventojus – pastarieji laikyti ne lenkais, bet lenkiškai kalbančiais lietuviais, kurių protėviai buvo sulenkinti, todėl reali etninė parapijos gyventojų sudėtis buvo ignoruojama ir buvo pateisinamas siekis juos „atlietuvinėti“.

Pagrindinės sąvokos: nacionalizmas, lietuvių kalba, Lietuvos Respublika 1918–1940 metais, Katalikų Bažnyčia, Vandžiogala.

Lithuanianization of Catholic Services in the Parish of Vandžiogala in 1918 –1940

Abstract. In the Republic of Lithuania in 1918–1940 the Lithuanian political elite sought the dominance of the Lithuanian language in all areas of public life, including churches. There were also conflicts over the use of language in Catholic churches during services – in ethnically mixed parishes, disputes arose over which language should dominate during services. In Catholic parishes, there was a dispute over the use of Lithuanian and Polish languages in church services. The article examines the conflict regarding the use of Polish and Lithuanian languages during services in St. Trinity Church of Vandžiogala Catholic parish in 1918–1940, the congregation of which was absolutely dominated by Polish-speaking believers. It is said that the effort to Lithuanianize the service in Vandžiogala parish, where most of the parishioners spoke Polish, was the initiative of the ethnically Lithuanian local elite that formed in the local town. Acting from nationalistic motives and ignoring the ethnic composition of the parishioners, they sought to exclude the Polish language from services in the parish church and ensure the dominance of the Lithuanian language. This became

Gauta: 2024-11-14. Priimta: 2025-04-23

Received: 14/11/2024. Accepted: 23/04/2025

Copyright © 2025 Dangiras Mačiulis. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

the reason for the conflict in the parish between the Polish and Lithuanian believers. The political regime did not directly intervene in the resolution of the conflict, but indirectly supported Lithuanianization. The church and the clergy basically supported the aspiration to Lithuanianize the service in the parish church. All proponents of the Lithuanianization course were united by their attitude towards the Polish-speaking inhabitants of the parish – the latter were considered not Poles, but Polish-speaking Lithuanians whose ancestors were Polonized, so the real ethnic composition of the parish inhabitants was ignored and the effort to Lithuanianize them was justified.

Keywords: nationalism, Lithuanian language, Republic of Lithuania in 1918–1940, Catholic Church, Vandžiogala.

Įvadas

1939 metų vasarį dienraštyje „Dzień Kowieński“ inicialais pasirašęs autorius, aprašydamas 27 km nuo Kauno nutolusią Vandžiogalą, ją pavadino „tyliu, provincialiu miesteliu“, apgyvendintu daugiausia lenkų ir žydų (S. B., 1939, p. 3). Tačiau šis „tylus miestas“ turėjo savąjį įtampos bei konfliktų židinį. Juo buvo paprinę katalikų bažnyčia, kurioje XX a. trečiame–ketvirtame dešimtmetyje vyko kova dėl kalbų vartojimo pamaldų metu: ginčytasi, kokia kalba – lenkų ar lietuvių – turi būti skaitoma Evangelija, sakomi pamokslai ar skambėti giesmės.

Sukūrus nacionalinę lietuvių valstybę lietuvių politinis elitas siekė lietuvių kalbos dominavimo visose viešojo gyvenimo srityse, o tai neretai tapdavo konfliktų priežastimi. Lietuvos Respublikoje 1918–1940 metais buvo ir konfliktų dėl kalbos vartojimo katalikų bažnyčiose pamaldų metu – etniniu požiūriu mišriose parapijose ginčytasi dėl lenkų ir lietuvių kalbos teisių, o tiksliau, vienos ar kitos kalbos svorio apeigų metu. Ginčas dėl kalbos bažnyčioje jau XIX–XX a. sandūroje buvo tapęs dažna lietuvių ir lenkų konflikto apraiška. Lietuvių ir lenkų konfliktą dėl kalbos katalikų bažnyčiose XX a. tarpukario Lietuvoje yra analizavęs Krzysztof Buchowski, tirdamas tai bendrame lenkų bendruomenės padėties Lietuvos Respublikoje 1918–1940 metų kontekste. Pastarasis į šį konfliktą žvelgė kaip į lenkų tautinės mažumos teisių varžymo apraišką, teigdamas, kad jame aktyviai dalyvavo valdžios atstovai; lietuvių vyskupai ir kunigai buvo užėmę aiškiai antilenkišką poziciją, todėl dvasininkai net dažnai atsisakydavo dvasinius patarnavimus tikintiesiems suteikti lenkų kalba, o iki ketvirto dešimtmečio pradžios lenkų kalba buvo išstumta iš katalikų bažnyčių (Buchowski, 1999, p. 135–140).

Buchowski savo tyrime apsiribojo tik padėties XX a. trečiame dešimtmetyje analize (iš esmės iki 1927 metų), todėl yra prasminga verifikuoti jo teiginius. Dera paminėti, kad lietuvių ir lenkų konfliktus dėl kalbos vartojimo Kauno bažnyčiose yra tyrinėjęs Min-daugas Balkus (2023). Manome, kad Buchowskio teiginius derėtų patikrinti parapijoje, kur lietuviai išties buvo mažuma, todėl tam tikslui pasirinkome išnagrinėti konfliktą dėl lenkų ir lietuvių kalbų vartojimo katalikų pamaldų metu Vandžiogalos katalikų parapijoje Švč. Trejybės bažnyčioje 1918–1940 metais, kurios bendruomenėje absoliučiai dominavo lenkiškai kalbantys tikintieji. Siekiama atsakyti į šiuos klausimus: kas buvo pagrindinis pamaldų lituanizavimo iniciatorius, kokia buvo oficiali valdžios ir Bažnyčios pozicija

kalbų vartojimo klausimu, kokie faktoriai paveikė pamaldų lituanizavimo procesą, ar vykdant pamaldų lituanizavimą buvo atsižvelgiama į faktinę parapijiečių etninę sudėtį ir jų vartojamas kalbas.

Tautinė parapijos sudėtis

1921 metais Vandžiogalos klebono Vinco Mickaus sudarytame bažnyčios inventoriuje teigta, kad parapijoje gyvena 3912 katalikų, miestelyje – apie 250 žydų, o kaimuose ir vienkiemiuose – 950 rusų sentikių. Dvasininkas tvirtino, kad parapijiečiai „vartoja kalbą lenkišką su labai mažu procentu lietuviškos“ (LVIA 1671-8-330, l. 1–2). Taigi kunigas tvirtino, kad jo parapijiečiai kalbėjo lenkiškai. 1923 metais surengto pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Vandžiogalos valsčiuje, kuris apėmė ir kitų parapijų žemes, buvo 8238 gyventojai, iš kurių: 3487 lietuviai, 335 žydai, 3151 lenkas, 1197 rusai (*Lietuvos gyventojai*, 1923, p. 14). Matome skirtį tarp Vandžiogalos klebono duomenų ir oficialios statistikos – pagal pastarąją valsčiuje gyveno mažiau lenkų, nei jų turėjo būti Vandžiogalos parapijoje.

Manau, derėtų pasitikėti klebono duomenimis, kuris kasdien dirbdamas pastoracinį darbą dėka geriau pažinojo savo parapiją nei Centralinio statistikos biuro Kaune tarnautojai. Gali būti įvairūs šios skirties aiškinimai, o pagrindiniais, mano nuomone, būtų šie: pirmas – valdžios atstovai nepripažino kai kurių asmenų deklaruotos lenkų tautybės ir juos užrašė lietuviais; antras – lenkiškai kalbantys piliečiai, siekdami pabrėžti lojalumą valdžiai, patys deklaravo lietuvių tautybę; trečias – lenkiškai kalbantys piliečiai laikė save lietuviais. Trečias aiškinimas grindžiamas 1927 metų rudenį dienraštyje „Lietuva“ paskelbtoje korespondencijoje esančiu tvirtinimu, kad Vandžiogaloje „kalba daug kas lenkiškai, bet save laiko lietuviais, ir jų kalbos žargonas, jų papročiai aiškiai rodo, kad jie tikri lietuviai“ ir esą tik paveikti pašalinių jėgų kai kurie iš jų save laiko lenkais (Dauzdvardis, 1927, p. 4). Manau, kad šis aiškinimas yra greičiau hipotetinis ir pirmiausia atskleidžia lietuvių visuomenėje vyravusį požiūrį, kad iš esmės tikrų lenkų Vandžiogaloje nėra, o yra tik sulenkėję lietuviai.

Lenkų veikėjai realų Vandžiogalos valsčiuje gyvenančių tautiečių skaičių bandė nustatyti remdamiesi rinkimų į Seimą duomenimis. Centrinio lenkų rinkimų komiteto duomenimis, 1926 metų balsavimo į Seimą rezultatai parodė, kad Vandžiogalos valsčiuje iš 8238 gyventojų – 5973 (72,5 proc.) buvo lenkai, 700 (8,5 proc.) – lietuviai, 412 – žydai, 1112 – rusai, o tarp šio valsčiaus katalikų lenkai sudarė 93,55 proc., lietuviai – 6,45 proc. (S. B., 1939, p. 3).

Lietuvius Vandžiogalos parapijoje buvus mažuma patvirtina ir miestelio pradinės mokyklos padėčių apibūdinantys dokumentai. Priminsime, kad tarpukario Lietuvoje pradinį mokyklų veiklą tiesiogiai kontroliavo pradinį mokyklų inspektoriai, kurie reguliariai lankydavosi jiems pavestose administruoti teritorijoje veikiančiose ugdymo įstaigose. Pradinį mokyklų inspektoriaus ataskaitoje, parengtoje 1932 metų lapkričio 19 dieną aplankius Vandžiogalos pradinę mokyklą, konstatuota, kad mokinių sąrašė yra 200 vaikų, iš jų: 5 mokinių gimtoji kalba lietuvių, 56 – rusų, 42 – žydų ir 77 – lenkų. Dera pažymėti,

kad per pamokas vartotos lietuvių, rusų ir žydų kalbos, tačiau nevartota lenkų kalba, nors būtent ji daugumai mokinių buvo gimtoji. Inspektorius V. Augustauskas konstatavo, kad mokiniai, kuriems lietuvių kalba nebuvo gimtoji, į mokyklos pirmą klasę ateina jos nemokėdami, tačiau per keletą metų jos išmoka (LCVA 391-3-1554, l. 179–181).

Visa tai rodo, kad Vandžiogalos parapijoje dominavo lenkiškai kalbantys gyventojai, tačiau vietos lietuvių veikėjai į vietinius lenkus žvelgė kaip į netikrus – savo raštuose, minėdami juos, žodį *lenkai* pabrėžtinai vartojo kabutėse ir teigė, kad parapijoje „tikrųjų lenkų“ – tokių, kurie nemoka ar nesupranta lietuvių kalbos, yra tik kelios šeimos (LVIA 1671-5-463, l. 66).

Pirmieji reikalavimai lituanizuoti pamaldas

1926 metų sausio pradžioje Žemaičių vyskupą pasiekė Vandžiogalos parapijos lietuvių prašymas. Pastarieji skundėsi bažnyčioje negirdintys Dievo žodžio lietuviškai ir negalintys net pagiedoti lietuviškai, nes tik lenkų kalba vyksta pridedamosios pamaldos ir sakomi pamokslai. Tvirtinta, kad parapijoje yra „didelė dalis parapijiečių, kurie save laiko lietuviais ir vartoja lietuvių kalbą kasdieniame gyvenime“, tačiau, neturėdami lietuviškų pamaldų, „laiko save bažnyčios sunkiai skriaudžiamais“. Vyskupo prašė įsakyti klebonui pradėti bažnyčioje sakyti lietuviškus pamokslus ir laikyti pridedamąsias pamaldas atsižvelgiant į parapijiečių susiskirstymą tautybėmis (LVIA 1671-5-463, l. 4).

Gavęs šį prašymą, vyskupas jį persiuntė Vandžiogalos klebonui Vincui Mockui ir pasiteiravo jo nuomonės. Pastarasis atsakė, kad tai tik lietuvių inteligentų politinė akcija. Be to, pridūrė, kad net du prašymą pasirašę mokytojai patys „dažniausiai vartoja lenkų kalbą, dėl to, kad ne visi jų šeimos nariai moka lietuviškai“, pastebėdamas, kad jei parapijoje iš tiesų būtų daug lietuvių, iniciatoriams nebūtų reikėję įkalbėti į kurią nukeliavusį prašymą pasirašyti net stačiatikį, kad tik būtų daugiau parašų. Klebonas pareiškė manantis, kad parapijoje dar per anksti kelti pamaldų lietuvių kalba klausimą (LVIA 1671-5-463, l. 6). Vyskupas palaikė klebono poziciją ir klausimą laikė išspręstu.

Tačiau dirbtinai lituanizuoti pamaldų neketinantis klebonas Mockus netruko tapti vietos lietuvių veikėjų kritikos objektu. 1927 metų rudenį valdžios dienraštyje „Lietuva“ paskelbtoje korespondencijoje iš Vandžiogalos pareikšta, kad būtent klebonija yra didžiausias „lenkininkų lizdas“ miestelyje, kur veikiama priešišškai Lietuvos valstybės interesams: klebonas ir jo šeimininkė ne tik skatina lenkų kalbos vartojimą, bet ir persekioja tuos parapijiečius, kurie gina lietuvių kalbos teises. Per įtakingiausią šalies dienraštį skųstasi, kad pamaldos laikomos tik lenkiškai, ignoruojant vietos lietuvių naujakurių, visiškai nemokančių lenkų kalbos, prašymą, kad bažnyčioje būtų ir pamaldos jų gimtąja kalba. Korespondencijos autorius ragino daryti žygius, „kad Vandžiogaloje lietuviai galėtų ramiai savo kultūrinį darbą dirbti“ (Daudzvardis, 1927, p. 4).

1926 metais iškilęs reikalavimas lietuviškų pamaldų rodė, kad Vandžiogaloje susiformavo tautiškai angažuotas vietos valsčiaus lietuviškas elitas – taip būtų galima įvardyti viršaitį, seniūnus, mokytojus, vietos šaulių būrio vadovybę – kuris ėmė energingai veikti siekdamas lituanizuoti vietovę. Po to, kai valdžioje įsitvirtino autoritarinis Antano Smeto-

nos režimas, šį veikimą aktyviai palaikė protautininkiškos organizacijos – aktyviausi buvo vietos jaunalietai, kurie kėlė klausimą dėl lietuviškų pamaldų įvedimo Vandžiogalos bažnyčioje (LCVA 954-1-754, l. 5).

1930 metais Vandžiogalos lietuvių veikėjai vėl kreipėsi į dvasinę vyresnybę prašydami lietuviškų pamaldų ir kaltindami kleboną Mockų sulenkėjimu bei pataikavimu „sulenkėjusiems dvarininkams“. Škart prašant bažnyčioje įvesti pamaldas lietuvių kalba nors kas antrą sekmadienį apeliuota ne tik į lietuviškai kalbančių parapijiečių interesus, bet ir į lietuvių tautinius jausmus ir būtinumą šalyje įtvirtinti lietuviško nacionalizmo idealus (LVIA 1671-5-463, l. 7).

Škart Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas ištirti padėtį Vandžiogaloje pavedė Kėdainių dekanui kunigui Kazimierui Pronckiečiui. Pastarasis, atlikęs tyrimą, pripažino, kad lietuviai šioje parapijoje sudaro mažumą – iš 4000 parapijiečių lietuviškai kalba 500, tačiau tuo pat metu pridūrė manantis, kad atėjo metas šioje bažnyčioje keisti kalbos atžvilgiu tvarką, nes „lietuviai savo nepriklausomoje tėvynėje negali būti skriaudžiami bažnyčioje kalbos žvilgsniu“, ir siūlė kalbinio pariteto principu pertvarkyti lenkų ir lietuvių kalbų vartojimą (LVIA 1671-5-463, l. 9).

Savo nuomonę kurijai pateikė ir Vandžiogalos klebonas. Jis tvirtino, kad ištis tik šimtas parapijiečių kalba lietuviškai, todėl dekanas siūlomas kalbinis paritetas, kai lietuvių yra mažuma, „būtų skriauda parapijiečių daugumai“, o lietuviškas choras parapijoje nesusidarys, nes lietuviškų giesmių reikalaujantys valdininkai ir mokytojai veikia vedami tik politinių sumetimų – „kad išvijus iš Bažnyčios kas ne tautiška“. Klebonas siūlė kol kas įvesti tik lietuviškus pamokslus (LVIA 1671-5-463, l. 11). Dvasininko pridėtas lietuviškai kalbančių parapijiečių sąrašas turėjo įtikinti kuriją, kad Vandžiogalos apylinkėse lietuviškai kalba tik valdininkai, tarnautojai, mokytojai ir apie 20 naujakurių šeimų (LVIA 1671-5-463, l. 13).

1930 metų gruodžio viduryje Kauno arkivyskupas Vandžiogalos klebonui nurodė įvesti bažnyčioje lietuvių kalba Evangelijos skaitymą, pamokslo sakymą bei leisti lietuviškai giedoti. Dekano siūlomo kalbinio pariteto įvedimo pamaldų metu atsisakyta – lenkų kalbai liko daugiau teisių (LVIA 1671-5-463). Tačiau dera priminti, kad anksčiau lietuvių kalba šioje bažnyčioje apskritai neskambėjo.

Prabėgus pusmečiui nuo naujos pamaldų tvarkos įvedimo, grupė „Vandžiogalos parapijos lietuvių ir lietuviškai atgimstančios visuomenės“ – taip pastarieji save įvardijo, kreipėsi su memorandumu į Kauno arkivyskupą, dėkodami už įvestas lietuviškas pamaldas ir skųsdamiesi klebonu Mockumi, kurį kaltino palaikant „lenkų šovinistus dvarininkus“ (LVIA 1671-5-463, l. 16–17).

Memorandumo autoriai įrodinėjo, kad lenkiškai kalbantys parapijiečiai – tai tik savo lietuvišką tapatybę amžių būvyje dėl dvarininkų bei dvasininkų polonizuojančio veikimo praradę lietuviai, kuriuos nesunkiai galima „atversti“ lietuvybėn. Tačiau tam, kad tai įvyktų, reikia kryptingo ir aktyvaus lietuvių dvasininkų veikimo, todėl prašyta pakeisti kleboną, kuris šiuo klausimu yra neveiklus (LVIA 1671-5-463, l. 16–17).

Lietuvių veikėjai iš Vandžiogalos dvasininkų norėjo aktyvesnės prolietuviškos laikysenos – pastangų „nutautėjusius“ parapijiečius „atversti“ į lietuvybę, o parapijoje

dirbančių kunigų nuosaikumas bažnyčion įvedant lietuvių kalbą vertintas kaip tautinių interesų išdavystė. Arkivyskupas Skvireckas, norėdamas apmalšinti konfliktą, pasidavė lietuvių veikėjų spaudimui ir pakeitė parapijoje dirbančius dvasininkus. Nauju klebonu tapo Antanas Syrus.

Užsitęsęs konfliktas

Kunigas Syrus parapijoje neužsibuvo ir 1931 metų gruodį naujuoju Vandžiogalos klebonu tapo Klemensas Gabrys. Jam gana ilgą laiką pavyko laviruoti tarp konfliktuojančių pusių ir išlaikyti pusiausvyrą tarp lenkiškai kalbančios parapijos daugumos ir vietos lietuvių veikėjų. Tačiau, kai tik greta lenkiško bažnyčios choro atsirado lietuviškas, prasidėjo tarpusavio konkurencija ir konfliktai. Bažnyčios choro klausimas tapo didžiausia trinties vieta parapijoje. 1936 metų kovą parapijos lietuvių veikėjai kreipėsi dėl choro į arkivyskupą prašydami įsakyti klebonui, kad šis vietoje dviejų chorų – lietuvių ir lenkų – įsteigtų bendrą parapijos chorą, kuris giedotų tiek lietuviškų, tiek lenkiškų pamaldų metu, ir tuomet, prašančiųjų nuomone, išnyktų tarp parapijiečių „besireiškęs antagonizmas“. Pabrėžta, kad pats klebonas tokio žingsnio savarankiškai žengti negali, nes tuomet prieš jį „kiltų be galo didelė vietos lenkuojančių neapykanta“, o prieš arkivyskupo sprendimą esą niekas nedrįstų protestuoti ir baigtųsi „tas kenksmingas visais požiūriais trynimasis“ (LVIA 1671-5-463, l. 20).

Šį lietuvių veikėjų kreipimąsi klebonas į kurią palydėjo lydraščiu, kuriame tvirtino, kad prašyme išdėstytos mintys „yra maždaug teisingos“ ir jis jau seniai bandantis tai įgyvendinti, tačiau, nuogąstaudamas dėl „žalingų pasekmių“, prisipažino nedrįstantis priimti atsakomybę tai įgyvendinti. Jis tikėjosi iš kurijos sulaukti įsakymo parapijoje palikti tik vieną bendrą bažnyčios chorą (LVIA 1671-5-463, l. 19). Panašu, kad oficialaus kurijos nurodymo, kaip reikia spręsti bažnyčios choro klausimą, klebonas taip ir nesulaukė.

1936 metų rugpjūtį, spaudžiamas lietuvių veikėjų, Vandžiogalos klebonas kreipėsi į kurią prašydamas pakoreguoti 1930 metų gruodį arkivyskupo nustatytą pamaldų tvarką bažnyčioje – leisti daugiau priedamųjų pamaldų lietuvių kalba. Kunigas Gabrys prašymą motyvavo tuo, jog per šešerius metus jau „lenkiškai kalbantieji parapijiečiai prie lietuvių kalbos priprato“ ir dauguma, ypač jaunimas, jos pramoko (LVIA 1671-5-463, l. 22). Arkivyskupas pasiūlymui pritarė, leisdamas bažnyčioje laikyti daugiau lietuviškų priedamųjų pamaldų – tarp jų ir gegužines pamaldas lietuviškai. Tačiau net po šių pokyčių lenkų kalba bažnyčioje išlaikė persvarą (LVIA 1671-5-463, l. 24).

Nors lietuvių kalbos svoris pamaldų metu didėjo, Vandžiogalos lietuvių veikėjams, kurie savo kalbai siekė dominuojančios pozicijos, atrodė, kad klebonas sąmoningai vilkina parapijos bažnyčios lituanizavimą ir daugiau teisių suteikia sielovadai lenkų kalba. Vietos lietuvių veikėjai pabandė veikti per savo organizacijų „centrus“, skųsdami kurijai kleboną, kad šis nesistengia paspartinti pamaldų lituanizavimo (LVIA 1671-5-463, l. 25–26). Tačiau šie skundai likdavo be pasekmių.

Įtamos apogėjus

Lenkijos valstybės žlugimas 1939 metų rudenį ir atgautas Vilnius Vandžiogalos lietuvių veikėjams tapo savotišku dirgikliu, pastūmėjusiu ryžtingai pareikalauti įvesti tokius pokyčius, kurie sukurtų lietuvių kalbos dominavimą pamaldų metu. Pastarieji vėliau tvirtino, kad su dvasininku buvo sutarta, kad visas giedojimas bažnyčioje bus lietuviškai, o lenkiškai bus skaitoma tik Evangelija ir retkarčiais sakomas pamokslas, tačiau klebonas savo pažado netesėjo (LVIA 1671-5-463, l. 65–66). Nors vėliau klebonas gynėsi tokio pažado nedavęs, tačiau panašu, kad tuomet jis iš tiesų pasidavė spaudimui ir sutiko patenkinti reikalavimus ir kai kurių pakeitimų padarė, tačiau vėliau jų atsisakė.

Tuo tarpu vietos lietuvių veikėjai savo ruožtu ėmė daryti žygius. 1939 metų spalį nemažai Vandžiogaloje veikiančių protautininkiškų organizacijų skyrių su šauliais priešakyje pabandė veikti per Lietuvos šaulių sąjungos vadovybę. Į arkivyskupą metropolitą Skvirėcką kreipėsi pats Lietuvos šaulių sąjungos vadas Pranas Saladžius. Jis prašė atsižvelgti į vietos lietuvių prašymą ir lenkiškas pamaldas šioje parapijoje visiškai arba palaipsniui panaikinti, nes esą lenkiškų pamaldų klausimą kelia tik „buv. Lenkijos valstybės agentų agitacijos“ sukurstyta maža dalis parapijiečių (LVIA 1671-5-463, l. 29).

Po savaitės kurija atsakė Lietuvos šaulių sąjungai. Ji žadėjo, kad ateityje Vandžiogaloje kiekvieną šventadienį bus pamaldos lietuvių kalba, tačiau kartu pabrėžė, kad „tam tikra pamaldų dalis bus palikta ir lenkuojantiems katalikams“, nes tarp jų yra nemokančių lietuvių kalbos, o Bažnyčiai privalu rūpintis visų tikinčiųjų sielovada, be to, ši rūpestį nemokantiems lietuviškai garantuoja konkordatas (LVIA 1671-5-463, l. 30). Taigi kurija neketino ignoruoti fakto, kad parapijoje yra lenkų tautybės tikinčiųjų, ir dirbtinai lituanizuoti pamaldų nesiruošė.

Kurijai rengiant šį atsakymą, ji jau buvo gavusi Vandžiogalos klebono parengtą pridedamųjų pamaldų šioje bažnyčioje pertvarkos projektą. Kunigas Gabrys įrodinėjo reikalavimo panaikinti pridedamąsias pamaldas lenkų kalba nepagrįstumą ir įspėjo, kad pokyčiai, didinant lietuvių kalbos svorį pamaldų metu lenkų kalbos sąskaita, turės nepageidaujamas pasekmes tiek pastoraciniam darbui, tiek Bažnyčios ir jos tarnų materialinei gerovei: parapija ilgam liks be choro, nutrūks katalikiškų organizacijų veikla, bus prarasta didelė dalis iš parapijiečių gaunamo materialinio palaikymo (LVIA 1671-5-463, l. 28).

Nors lietuvių veikėjai skundėsi klebonu, kuris sutiko patenkinti jų reikalavimus, bet pažado netesėjo, pastarasis vis dėlto tam tikrų pakeitimų pamaldų tvarkoje lietuvių naudai padarė – neliko lenkų kalba sakomo pamokslų šventadieniais, todėl lapkričio mėnesį Vandžiogalos parapijos lenkai kreipėsi į kuriją prašydami grąžinti senąją, iki spalio mėnesio bažnyčioje buvusią, pamaldų tvarką (LVIA 1671-5-463, l. 32).

Pokyčiai lietuvių naudai pamaldų metu buvo trumpalaikiai ir spaudoje prasidėjo klebono puolimas – 1939 metų gruodžio 9 dieną oficioze „Lietuvos aidas“ bei katalikiškame dienraštyje „XX amžius“ pasirodė žinutės, kuriose klebonas kaltintas lietuvių tikinčiųjų skriaudimu ir lenkų protegavimu – neleidžiantis giedoti lietuviams, bet leidžiantis lenkams (K., 1939). Klebonas tuo pat metu tapo ir poros anoniminių paskvilių herojumi, kuriuose buvo prilygintas tėvynės išdavikui iš merkantilinių paskatų (LVIA 1671-5-463, l. 37).

Visa tai klebonas laikė akivaizdžiai kryptingai prieš jį surengta puolimo kampanija. Informuodamas apie tai arkivyskupą Skvirecką, prašė aiškių nurodymų, kaip reikia parapijoje spręsti kalbų klausimą pamaldų metu (LVIA 1671-5-463, l. 33). Spaudimą iš visų pusių patiriantis dvasininkas iš kurijos laukė aiškaus direktyvinio nurodymo, ką daryti su pamaldomis lenkų kalba.

Savo ruožtu klebonas parašė atsakymą dienraščiui „XX amžius“, kuriame neigė jam mestus kaltinimus trukdymu bažnyčioje atsirasti lietuviškomis pridedamosioms pamaldoms ir lenkų tikinčiųjų protegavimu. Gabrys aiškino, kad lenkiškai kalbantys vietos gyventojai save laiko lietuviais, kurie kalba lenkiškai, o taip susiklostė dėl istorinių aplinkybių, todėl jam kartais tenka dvasinius patarnavimus teikti ir lenkiška kalba (Gabrys, 1939, p. 8).

Klebonas tvirtino, kad Vandžiogalos parapijoje lenkiškai kalbantys vietos gyventojai save laiko lietuviais, tik kalba lenkiškai, tačiau jei pažvelgsime į vyskupijos kuriją atkeliačiusios šios parapijos gyventojų prašymus, kuriuose ginta teisė į sielovadą lenkų kalba, tokio aiškinimo mes nerasime. Priešingai – jie buvo pasirašomi „Vandžiogalos parapijos lenkų“, kurie reikalavo sielovados savo tėvų kalba ir save laikė lenkais. Teiginys apie „lenkiškai kalbančius lietuvius“ Vandžiogalos parapijoje buvo vietos klebono „išradimas“ – taip dvasininkas siekė sumažinti įtampą ir lietuvių priešišumą lenkams, naudodamasis populiaria lietuvių visuomenėje teze, kad šalyje tikrų lenkų iš esmės nėra, o yra tik sulenkėję lietuviai, kuriuos dedant kryptingas pastangas galima grąžinti į tautinės bendruomenės šeimą. Tokia interpretacija turėjo paskatinti į kalbančius lenkiškai žiūrėti atlaidžiau – kaip į „prarastą kartą“ ir minimalizuoti priešišumą jų adresu bei užkirsti kelią sumanymams forsuotai įgyvendinti parapijos lituanizavimą.

Dera atkreipti dėmesį į klebono viešai išsakytą pasiūlymą baigti ginčus ir laukti: „TEGUL TEIKSIS prasiatiti apie tai a u k š t e s n i e j i r k o m p e t e n t i n g i a s m e n y s, kurių nurodymais mes, Vandžiogalos veikėjai, privalome v a d o v a u t i s, o n e t a r p savęs rietis ir V i s u o m e n ė kiršinti“ (Gabrys, 1939, p. 8). Tokiu būdu dvasininkas viešai kreipėsi į aukščiausią dvasinę ir politinę vyresnybę, ragindamas, kad pastarosios išdėstytų aiškią poziciją dėl Bažnyčios lituanizavimo ir lenkų kalbos vartojimo. Tačiau šis dvasininko „paragininimas“ nesukėlė jokios oficialios reakcijos.

1940 metų sausį Vandžiogalos klebonas Gabrys laiške Kauno arkivyskupui Skvireckui aiškino, kad dėl „monopolizavusių lietuvių“ veikėjų negebėjimo suvokti Vandžiogalos parapijos savitumą ar sąmoningą jos ignoravimą noras forsuotai įgyvendinti lituanizavimą nedavė tikėto teigiamo rezultato, bet suveikė net priešinga kryptimi. Todėl Vandžiogaloje, kur pamažu augo sielovados lietuvių kalba poreikis, po lituanizacinės prievartos viskas apsigrėžė priešinga kryptimi: vietoj poros giedančių rožančių lenkiškai tai ėmė daryti 9–12 žmonių; jei anksčiau gausėjo klausančių lietuviško pamokslo, tai dabar sumažėjo; jei Sumos metu bažnyčia būdavo pilna, tai „dabar vos pakraščiuose besimato bent kiek, ir apie duris maža krūvelė“. Tvirtino, kad jo pranašystė išsipildė: kalėdojimo metu parapijiečiai nepaaukojo nė cento Bažnyčios reikalams. Viso to kaltininku dvasininkas įvardijo „lietuvišką paikystę ir netaktą“ (LVIA 1671-5-463, l. 43).

Klebonas manė, kad „protingai elgiantis“ (neforsuojant procesų) pamaldų lituanizavimas būtų buvęs nesunkiai pamažu įgyvendintas. Dėl kilusios įtampos parapijoje kle-

bonas kaltino savo naująjį, tik pusmetį dirbantį vikarą Petrą Mikutį, kuris, nepaklausęs jo nuomonės ir suartėjęs su beatodairiško parapijos lituanizavimo siekiančiais lietuvių veikėjais, ėmė energingai veikti – „patsai asmeniškai lenkiškai giedančius išvaikė“ ir tokiu būdu, dvasininko žodžiais tariant, „iš naujo užkūrė pragarą“ (LVIA 1671-5-463, l. 44).

Vandžiogalos klebonas arkivyskupui siūlė spręsti konfliktą paliekant susiklosčiusį *status quo* pamaldų klausimu ir tai prašė įteisinti oficialiu, kurijos atsiųstu jam raštu, o tam, kad būtų nuramintos parapijoje įsisiūbavusios aistros, pakeisti vikarą arba jam paaiškinti, kad privalu veikti kartu su klebonu (LVIA 1671-5-463, l. 46). Nežinome, kaip kurija būtų reagavusi į šiuos pasiūlymus, nes netrukus Vandžiogalos klebonas buvo priverstas informuoti arkivyskupą apie per Trijų Karalių šventę bažnyčioje prasiveržusį konfliktą (anot dvasininko, „dar ši kartą ne kumštimi, bet tik šaukimu“) dėl rožančiaus giedojimo – kai giedantys lietuviškai ir lenkiškai bandė perrėkti vieni kitus. Prašydamas ganytojo „autoritetinės paramos“ sprendžiant pamaldų tvarkos parapijoje klausimą, savo ruožtu arkivyskupui priminė apie lietuvių svorį šioje parapijoje: jos teritorijoje yra tik apie 20 nuolat gyvenančių lietuvių šeimų ir nėra nei vieno tik lietuviškai kalbančio kaimo, o visi kiti kalbantys lietuviškai – laikini gyventojai: policijos, pašto, valsčiaus bei girininkijos tarnautojai ir pradinių mokyklų mokytojai (LVIA 1671-5-463, l. 47). Tokiu būdu arkivyskupui norėta parodyti, kad pretenzijas dėl kalbos kelianti lietuvių pusė yra absoliuti mažuma, o aktyviausiai lietuvių kalbos reikalaujantys – tik laikini vietos bendruomenės gyventojai.

Reaguodamas į prasiveržusį konfliktą arkivyskupas Skvireckas priėmė sprendimą dviem savaitėms Vandžiogalos bažnyčioje uždrausti bet kokius giedojimus, išskyrus giedojimą lotyniškai per Sumą. Parapijoje dirbantiems kunigams nurodė dėti visas pastangas palaikyti kiek galima glaudesnius santykius su visais parapijiečiais, nepriklausomai nuo jų vartojamos kalbos. Kleboną įpareigojo per dvi savaites parengti projektą dėl pamaldų tvarkos (LVIA 1671-5-463, l. 48).

Konflikto sprendimas

Gavęs nurodymą parengti pamaldų tvarkos parapijoje projektą, klebonas šventadienio Mišių metu 1940 metų vasario 4 dieną viešai paragino išsakyti savo pageidavimus dėl pamaldų tvarkos abi konflikto puses. Reaguodami į klebono kreipimąsi, lenkiškai kalbantys parapijiečiai prašė arkivyskupo Skvirecko leisti jiems melstis gimtąja kalba ir grąžinti bažnyčion tokią pamaldų tvarką, kokia buvo iki 1939 m. spalio mėnesio (LVIA 1671-5-463, l. 51–52). Klebonas, komentuodamas vyskupui šį prašymą, pareiškė, kad jo turinys sudarytas neatsižvelgiant į jo išsakytas pastabas, neturi „jokių nuolaidumo žymių“ ir todėl, jo nuomone, yra beprasmis (LVIA 1671-5-463, l. 70). Vadinas, dvasininkas neapsiribojo paraginimu išsakyti pageidavimus, tačiau bandė parapijos lenkus pastūmėti į kompromisinį problemos sprendimą, bet jam tas nepavyko.

Tuo tarpu Vandžiogalos parapijos lietuvių vardu klebonui buvo lakoniškai atsakyta, kad pastarųjų nuostata nepasikeitė ir jie laikosi su klebonu 1939 metų spalio 29 dieną pasiekto susitarimo, pagal kurį lenkų kalba turi būti visiškai pašalinta iš viešo vartojimo

bažnyčioje (LVIA 1671-5-463, l. 50). Lietuvių veikėjai įrodinėjo, kad vartoti lenkų kalbą Vandžiogalos bažnyčioje nebūtina, nes dauguma parapijiečių lietuvių kalbą moka arba ją supranta, o parapijiečiai lietuviškų pamokslų neklauso tik todėl, kad šiems „rūpi ne malda, o lenkiškumo palaikymas“. Jie negailėjo priekaištų klebonui Gabriui, kurį kaltino antilietuviška laikysena ir tvirtino: „Kol Vandžiogalos klebonu bus jis, tol Vandžiogalos bažnyčioje lietuviškumas merdės“ (LVIA 1671-5-463, l. 57–58).

Vasario 19 dieną klebonas pranešė arkivyskupui apie įvykdytus paliepiamus – bažnyčioje nutrauktą giedojimą ir parengtą pamaldų sutvarkymo projektą. Kartu skundėsi savo vikaro Mikučio veikimu, kuris visiems įrodinėja esą klebonas, nusistatęs priešišškai lietuvių atžvilgiu, palaikantis tik lenkus, o pokalbių su parapijiečiais metu net pareiškęs, kad „klebonui už pamokslą, kuriuomi buvo raginama persiimti Artimo meile ir mesti neapykantą, reikėjo su kaliošu į galvą paleisti“. Jo teigimu, vikarui pavyko taip prieš jį sukiršinti parapijos lietuvius, jog šie „vietoje kaliošo griebėsi akmens“ – vėlyvą vasario 9 d. vakarą paleistas akmuo išmušė klebonijos langą. Klebonas paneigė parapijos lietuvių prašymuose kurijai esantį teiginį, kad šis buvo su lietuvių veikėjais sutaręs, jog lenkų kalbos bažnyčioje neliks – šį tvirtinimą pavadino vikaro pramanu (LVIA 1671-5-463, l. 59).

Kartu klebonas pateikė paties parengtą naują pamaldų tvarkos parapijoje projektą, kuris numatė lietuvių kalbos persvarą pamaldų metu. Priminsime, kad iki 1939 metų spalio mėnesio tokią persvarą turėjo lenkų kalba ir lietuvių kalba bažnyčioje skambėjo tik kas antrą sekmadienį. Tuo pat metu, kaip argumentavo pats dvasininkas, „dėl ramumo bažnyčioje“ siūlė šventadieniais per Sumą leisti giedoti tik lotyniškai (LVIA 1671-5-463, l. 61). Ieškodamas kompromiso, dvasininkas pasiūlė tokią tvarką, kuria abi konfliktuojančios pusės visiškai patenkintos būti negalėjo: vieni tuo, kad lenkų kalba liko, o kiti tuo, kad lenkų dominavimas parapijoje neatspindėjo jų kalbos svorio pamaldų metu.

Klebonas rengėsi asmeniškai atvykti į kuriją ir paaiškinti parapijoje susiklosčiusią padėtį, tačiau dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių to padaryti negalėjo, todėl nusprendė savo raportą palydėti asmeniniu laišku arkivyskupui. Iš nuolankiai aptakaus klebono laiško susidaro įspūdis, kad dvasininkas negalėjo suprasti, ko išties nori kurija: ar to, kad parapijoje būtų teisingai patenkinti visi tikinčiųjų lūkesčiai gauti sielovadą gimtąja kalba, ar kad patenkinti liktų lietuvių veikėjai, kurie siekia, kad lenkų kalbos bažnyčioje neliktų. Trumpai tariant, jis iš arkivyskupo laukė aiškių direktyvų, tačiau jų nebuvo. Panašu, kad kurija nežinojo, ką daryti atsidūrusi prieš dilemą: besąlygiškai vadovautis krikščioniško teisingumo principais sielovadoje ar nekonfliktuoti su tais, kurie reikalauja beatodairiško Bažnyčios lituanizavimo. Tai skatino ieškoti kompromisinio sprendimo. Klebonas manė, kad išeitį tikrai buvo galima rasti, ir kompromisas būtų buvęs pasiektas, jei tik nebūtų prasidėjusi kurstyimo kampanija ir konfliktas paaštrėjęs (LVIA 1671-5-463, l. 70).

Klebono pranešta žinia, kad arkivyskupas dviem savaitėms uždraudė bažnyčioje giesmes, sukėlė lietuvių veikėjų nepasitenkinimą. Pastarieji nedelsdami įteikė kurijai prašymą, kuriame skundėsi esantys nepagrįstai ganytojo baudžiami ir įrodinėjo, kad dėl konflikto kaltas tik klebonas, kuris nieko nedarė ginčui išspręsti. Jis kaltintas nepalankumu lietuviams ir simpatijomis lenkams, o pastariesiems esą „rūpi ne Dievo garbė, bet tik „polska wiara“. Vandžiogalos parapijos lietuviai prašė vyskupo pakeisti parapijos kleboną – „duoti

kleboną idealistą, kuriam daugiau rūpėtų pastoracijos, o ne medžiaginiai reikalai“ (LVIA 1671-5-463, l. 65–66).

Tik gavęs šį prašymą, arkivyskupas Skvireckas galiausiai Kauno dekanui Feliksui Kapočiui ir Kėdainių dekanui Kazimierui Pronckiečiui tuojau pat nurodė drauge, sudarius komisiją, ištirti Vandžiogalos parapijos lietuvių skundą (LVIA 1671-5-463, l. 64). Kol dekanai aiškinosi padėtį, į kurią atkeliavo naujas parapijos lietuvių skundas. Jo atsiradimą tikriausiai paskatino nuogastavimas, kad į parapijos bažnyčią gali grįžti lenkų kalba, nes klebonas savo ruožtu gali įvesti kai kurias pamaldas lenkiškai.

Sprendžiant iš skunde pateiktų faktų, klebonas iš tiesų darė žingsnius bandydamas grąžinti lenkų kalbai prideramą vietą pamaldų metu. Lietuvių veikėjai, skųsdami jo veiksmus, rašė: „Toks klebono dažnas viešas „lenkams“ pataikavimas ir jų gynimas labai kenkia parapijiečių atitautinimo veiklai <...> O mes, lietuviai, nusileisti negalime. <...> Mes negalime nekovoti už savo teises savo žemėj ir valstybėj! Negalime nusileisti lenkams, siekiantiems ne tiek Dievo garbės, kiek palaikymo Lietuvoj lenkiškumo <...> Kovoti tol, kol Vandžiogaloj ne tik įstaigose, bet ir bažnyčioj bus panaikintas lenkų kalbos vartojimas, yra mūsų ne tik teisė, bet ir šventa pareiga“ (LVIA 1671-5-463, l. 67).

Matome, kad Vandžiogalos parapijos lietuvių veikėjai neslėpė savo veikimo nacionalistinių motyvų, kompromisas jų netenkino ir jų siekis buvo, kad bažnyčioje skambėtų tik lietuviškos giesmės. Vienintele kliūtimi, siekiant šio tikslo, laikė kleboną Gabrį, kuris, kaip teigta, „su savo silpnybėm ir pasenusiom pažįūrom (pabraukta dokumente – *aut. past.*) kliudo ir net kenkia parapijiečių atlietuvinimo darbui“. Todėl arkivyskupo prašė pastarąjį pakeisti į „kunigą lietuvių patriotą“ (LVIA 1671-5-463, l. 67–68).

Šis prašymas, kaip ir kiti su Vandžiogalos parapija susiję dokumentai, arkivyskupo nurodymu buvo perduoti susiklosčiusią padėtį šioje parapijoje tiriančiai komisijai iš dviejų asmenų – Kauno ir Kėdainių dekanų (LVIA 1671-5-463, l. 69). Komisija savo darbą baigė 1940 metų balandį. Ji siūlė bažnyčioje pamaldų metu vartoti tik lietuvių kalbą, nes tai esą „yra pilnai pribrendęs reikalas ir vienintelė geriausia išeitis bažnyčios rimčiai ir pastoviai tvarkai įgyvendinti“. Iš apibendrinamojo komisijos pranešimo žinome apie kunigo Gabrio sprendimą atsistatydinti iš Vandžiogalos klebono pareigų. Šį dvasininko žingsnį, kuris buvo žengtas pasitarus su jais, dekanai pavadino geru ir išmintingu (LVIA 1671-5-463, l. 75).

Vandžiogalos klebonas sprendimą atsistatydinti priėmė pats, be konfratrų paraginimo. Tai buvo desperatiškas dvasininko žingsnis po to, kai šiam pasirodė, jog jis išsėmė visas galimybes pasiekti kompromisą tarp konflikto pusių, o pastangos apginti parapijiečių teisę į pamaldas lenkų kalba žlugo. Nenorėdamas tapti beatodairiškos lituanizacijos įrankiu ir atsakingu už tai parapijiečių akyse, dvasininkas nusprendė atsisakyti klebono pareigų. Tačiau kuria jo prašymo patenkinti neskubėjo, o parapijoje dirbantis vikaras Mikutis toliau aktyviai tęsė lituanizavimo kursą. Visa tai tik dar labiau eskalavo konfliktą parapijoje.

Priešprieša apogėjų pasiekė 1940 metų liepą, kai Lietuva jau buvo atsidūrusi sovietinėje okupacijoje – negalima vienareikšmiškai atsakyti, ar tam įtakos turėjo nepriklausomybės praradimas. Tačiau galime daryti prielaidą, kad pirmieji sovietizaciją lydintys ateizacijos ženklai galėjo suveikti kaip katalizatorius ir paskatinti dar aktyviau ginti savo religinę tapatybę, nes lenkų bendruomenėje vyravo nuostata, kad katalikiškumas yra ypač svar-

bus lenkiškos tautinės tapatybės dėmuo – taip skatina manyti Vandžiogalos lenkų Kauno arkivyskupui adresuotame laiške esantys argumentai (LVIA 1671-5-463, l. 74). Šiame, 1940 metų liepos 10 dienos laiške, Vandžiogalos lenkai iš Kauno arkivyskupo ultimatyviai pareikalavo – nedelsiant (per tris dienas) – iki artimiausio sekmadienio kunigą Mikutį pakeisti kitu, lenkų kalbą mokančiu vikaru. Vyskupas pabrėžtinai perspėtas: jei tai nebus įvykdyta – jam teks atsakyti už tai, kas su vikaru „nutiks artimiausioje ateityje“. Dėl pamaldų tvarkos bažnyčioje pareikalauta: lietuvių kalba palikti tik Evangelijos skaitymą ir atsisakyti lietuviškų pamokslų bei giesmių, nes jų esą „nėra kam klausyti, nėra kam giedoti“ (LVIA 1671-5-463, l. 74).

Ultimatyvus Vandžiogalos parapijiečių lenkų laiškas, kuriame grasinta net fiziniu susidorojimu su vikaru, Kauno kuriją privertė veikti atsargiau. Buvo atsisakyta pasiūlymo šioje parapijoje pamaldų metu visiškai nebevartoti lenkų kalbos, kaip rekomendavo padėtį tyrusi minėtoji dekanų komisija, o vikaras Mikutis, parapijoje nespėjęs praleisti nei metų, buvo nedelsiant perkeltas į kitą tarnystės vietą (Mikutis, 2008, p. 48–49). Po šių veiksmų įtampa parapijoje atslūgo, tačiau konfliktas galutinai išspręstas nebuvo, nes net sąlyginio kalbinio pariteto principo pamaldų metu nenorėjo abi konflikto pusės, manančios jį esant neteisingą.

Išvados

1. Siekis lituanizuoti pamaldas Vandžiogalos parapijoje, kur dauguma parapijiečių vartojo lenkų kalbą, buvo vietos valsčiuje susiformavusio etniškai lietuviško vietos elito iniciatyva. Jis, veikdamas iš nacionalistinių paskatų ir ignoruodamas parapijos tikinčiųjų etninę sudėtį, siekė lenkų kalbą pašalinti iš pamaldų parapijos bažnyčioje ir užtikrinti lietuvių kalbos dominavimą. Tai tapo konflikto parapijoje tarp lenkų ir lietuvių tikinčiųjų priežastimi.
2. Politinis režimas tiesiogiai į šio konflikto sprendimą nesikišo ir oficialiai savo pozicijos jokių būdu neišreiškė. Tačiau lituanizavimą palaikė provyriausybinių organizacijų.
3. Bažnyčios hierarchas ir dvasininkija iš esmės palaikė parapijos lituanizavimo kursą, tačiau pozicijos skyrėsi: Bažnyčios hierarchas, norėdamas patenkinti visų tikinčiųjų interesus ir išspręsti konfliktą, siekė kompromiso; dvasininkija pasidavė lietuvių veikėjų spaudimui ir pasisakė už parapijos lituanizavimą; parapijos klebonas buvo nuosaikaus lituanizavimo kurso šalininkas.
4. Visus lituanizavimo kurso šalininkus vienijo požiūris į lenkiškai kalbančius parapijos gyventojus – pastarieji laikyti ne lenkais, bet lenkiškai kalbančiais lietuviais, kurių protėviai buvo sulenkinti. Toks požiūris leido ignoruoti realią etninę parapijos gyventojų sudėtį ir pateisinti jų „atlietuvinimo“ kursą.

Šaltiniai

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės istorijos archyvas.
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

- LCVA 391-3-1554, l. 179–181 – *Vandžiogalos pradžios mokyklos, Vandžiogalos valsč., lankymo apyskaita*, 1932 11 19.
- LCVA 954-1-754, l. 5 – *Jaunosios Lietuvos Kauno aps. komiteto posėdžio protokolas*, 1930 10 28.
- LVIA 1671-5-463, l. 4 – *Vandžiogalos parapijiečių prašymas Žemaičių vyskupui*, 1926 01 02.
- LVIA 1671-5-463, l. 6 – *Vandžiogalos parapijos klebono raštas Žemaičių vyskupui*, 1926 02 11.
- LVIA 1671-5-463, l. 7 – *Vandžiogalos parapijiečių prašymas Kauno arkivyskupui metropolitui*, 1930 09 17.
- LVIA 1671-5-463, l. 8 – *Kauno arkivyskupijos kurijos raštas Kėdainių dekanui K. Pronckiečiui*, 1930 11 10.
- LVIA 1671-5-463, l. 9 – *Kėdainių dekanas K. Pronckiečio raštas Kauno arkivyskupijos kurijai*, 1930 12 05.
- LVIA 1671-5-463, l. 11 – *Vandžiogalos klebono raštas Kauno arkivyskupui*, 1930 12 08.
- LVIA 1671-5-463, l. 13 – *Lietuviškai kalbančių Vandžiogalos parapijiečių sąrašas*.
- LVIA 1671-5-463, l. 16–17 – *Vandžiogalos lietuvių visuomenės memorandumas Kauno arkivyskupui*, 1931 06 17.
- LVIA 1671-5-463, l. 19 – *Vandžiogalos parapijos klebono raštas Kauno arkivyskupui*, 1936 03 09.
- LVIA 1671-5-463, l. 20 – *Vandžiogalos parapijos lietuviškų organizacijų ir visuomenės prašymas Kauno arkivyskupui*, 1936 03 08.
- LVIA 1671-5-463, l. 22 – *Vandžiogalos parapijos klebono raštas Kauno arkivyskupui*, 1936 08 13.
- LVIA 1671-5-463, l. 24 – *Kauno metropolijos kurijos raštas Vandžiogalos parapijos klebonui*, 1936 09 16.
- LVIA 1671-5-463, l. 25–26 – *Vilniui vaduoti sąjungos Centro Komiteto raštas Kauno arkivyskupijos kurijai*, 1937 02 18.
- LVIA 1671-5-463, l. 28 – *Vandžiogalos parapijos klebono parengtas priedamųjų pamaldų pertvarkymo parapijoje projektas*, 1936 10 21.
- LVIA 1671-5-463, l. 29 – *Lietuvos šaulių sąjungos vado raštas Kauno arkivyskupui*, 1939 11 08.
- LVIA 1671-5-463, l. 30 – *Kauno arkivyskupijos kurijos raštas Lietuvos šaulių sąjungos vadui*, 1939 11 17.
- LVIA 1671-5-463, l. 32 – *Vandžiogalos parapijos lenkų prašymas Kauno arkivyskupui*, 1939 11 17.
- LVIA 1671-5-463, l. 3 – *Vandžiogalos parapijos klebono raportas Kauno arkivyskupui*, 1939 12 13.
- LVIA 1671-5-463, l. 3 – *Lietuvis, Gerb. Klebone*, 1939 11 26; *Sulenėjusiems kunigams*.
- LVIA 1671-5-463, l. 43 – *Vandžiogalos parapijos klebono laiškas Kauno arkivyskupui*, 1940 01 04.
- LVIA 1671-5-463, l. 44–47 – *Vandžiogalos parapijos klebono laiškas Kauno arkivyskupui*, 1940 01 04.
- LVIA 1671-5-463, l. 48 – *Kauno arkivyskupijos kurijos raštas Vandžiogalos parapijos klebonui*, 1940 01 18.
- LVIA 1671-5-463, l. 50 – *Vandžiogalos parapijiečių lietuvių raštas Vandžiogalos parapijos klebonui*, 1940 02 06.
- LVIA 1671-5-463, l. 51–52 – *Vandžiogalos parapijiečių prašymas arkivyskupui J. Skvireckui*, [1940 02 ?].
- LVIA 1671-5-463, l. 57–58 – *Vandžiogalos parapijiečių lietuvių raštas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 02 05.
- LVIA 1671-5-463, l. 59 – *Vandžiogalos parapijos klebono raportas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 02 19.
- LVIA 1671-5-463, l. 61 – *Vandžiogalos bažnyčios pamaldų sutvarkymo projektas*, 1940 02 19.
- LVIA 1671-5-463, l. 64 – *Kauno arkivyskupijos kurijos raštai Kauno dekanui Feliksui Kapočiui ir Kėdainių dekanui Kazimierui Pronckiečiui*, 1940 02 03.
- LVIA 1671-5-463, l. 65–66 – *Vandžiogalos parapijiečių lietuvių raštas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 01 ?.
- LVIA 1671-5-463, l. 67–68 – *Vandžiogalos parapijiečių lietuvių raštas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 03 06.
- LVIA 1671-5-463, l. 69 – *Kauno arkivyskupijos kurijos raštas Kauno dekanui Feliksui Kapočiui*, 1940 03 13.
- LVIA 1671-5-463, l. 70 – *Vandžiogalos parapijos klebono laiškas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 02 21.
- LVIA 1671-5-463, l. 74 – *Vandžiogalos parapijiečių laiškas arkivyskupui J. Skvireckui*, 1940 07 10.
- LVIA 1671-5-463, l. 75 – *Kauno dekanas raštas Kauno arkivyskupui*, 1940 04 12.
- LVIA 1671-8-330, l. 1–2 – *Žemaičių vyskupijos Kauno dekanato Vandžiogalos bažnyčios inventorių*, 1921 05 10.

Literatūra

- Balkus, M. (2023). *Kaip Kovno tapo Kaunu: miesto lituanizavimas 1918–1940 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Buchowski, K. (1999). *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918-1940.* Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.
- Daudzvardis, V. (1927, spalio 27). Kas dedasi Vandžiogaloje. *Lietuva*, p. 4.
- Gabrys, K. (1939, gruodžio 15). Laiškas redakcijai. Vandžiogala. *XX amžius*, p. 8.
- (1939, gruodžio 9). Vandžiogala. Ar ilgai taip bus? *Lietuvos aidas*, p. 4.
- Lietuvos gyventojai: pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys* (1923). Kaunas.
- Mikutis, V. (2008). *Kunigas Petras Mikutis Viešpaties vynuogyne: eseistiniai apmąstymai bei prisiminimai.* Kaunas: Spalvų kraitė.
- S. B. (1939, vasario 23). Wędziągola. *Dzień Kowieński*, p. 3.